

Гордана Ђилас

## ДЕСЕТ (НЕ)СНИМЉЕНИХ ФОТОГРАФИЈА

1. Да ли могу да будем оно што се не види? Оно што нисам?<sup>1</sup> —————

На готово свим фотографијама на којима сам, повучена приликом да о њима поразмислим, посматрам себе и друге људе у разним фазама наших живота. Неки нису више међу живима, неки нису више међу пријатељима, круг се с годинама сужава онако како се мењају наша лица, тела, боја косе, окружење. Готово увек осећам нескривено чуђење над сопственим ликом, неки опомињући родитељ пита ме: да ли си то ти? Особа коју све ове године гледам на фотографијама одаје утисак дистанцираности (па и од мене), некакве задршке спрам свега, па и спрам себе. Као да овим *стишавом* сакрива некакву тајну коју нема смелости да подели ни са ким. Оно што је у раном детињству изгледало као – ево ме, долазим да испуним сва очекивања од живота, да га поправам, сада се повукло. Сувише грмљавине, кише, зиме, препрека на путу, свакако то срце није могло да поднесе. Таквих за такве нема. Али га је некако померило, те на свет гледа са резервом и некако постранце и када би се могла направити фотографија личне карте душе која би ту особу могла описати био би то портрет са лицем окренутим благо у страну. Ту сам, видим, чујем, посматрам, осећам, али не могу да учествујем, не могу да се изразим, ја у ствари још ни не знам ко сам. Ђутање. И сви умешени хлебови, колачи, торте, храна, који промичу фотографијама ништа не говоре о ономе ко их је припремао, а било је даривање које се данас као бумеранг враћа са свих крајева света, иза

<sup>1</sup> Сви наслови дати су према насловима песама, углавном објављених, неки текстови су песме у другачијем формацијском распореду. Све песме антиципирају људе са именом и презименом. Да ли ће се препознати, не знам. Није важно. А то, опет, може бити било ко. Реч је мојој представи, не о њима самима, ко би то могао...

успелих каријера, борбе за престиж и моћ. И сви ти укуси и мириси чине од нас једну даривану заједницу. Сећам ли се да ли сам последње паре дала за најбољу чоколаду, или неки необичан украс за тарту?

## 2. Врт у тами / У тами врта

---

Фотографију сам дуго посматрала и држала некако *по страни*. Силом прилика и стицајем разних околности данас је посматрам и као део уметничког, документарног, филмског... изражавања. Она увек носи неку поруку или осветли оно што посматрамо на нов начин, да му подари слику зачудности, изненађења или усхита. Једна сновидна слика често ми се јавља у мислима и пожелим често да је имам у неком облику, како би стално била пред очима. Слика је остварена у речима, у песми *У тами врша*. Реч је о сну. Сну о недостижној потрази за миром и хармонијом. Оној унутрашњој из које, као са извора, потиче бистра и питка вода која храни све чега се дотакне. А у сну, са упаљеном свећом у летње предвечерје, корачам кроз врт испуњен цвећем и свећама и Моцартовом музиком. Лагано се крећем ка његовом средишту у ком се налази постављен сто. За столом седи једна особа, сувише далеко да бих могла да је препознам, уколико је познајем или претпоставим о коме се ради. Ту се сан прекида. Забадава сам испробавала све познате технике да се поново вратим у сан и да га досањам. Ништа није успевало. Остао је тако да виси као неостварена могућност, као живот који нам измиче. Тешила сам се тиме да је и путовање према циљу довољно важно као и сам циљ. Или да имам још времена да тај сан успешно завршим, да сазнам о коме се ради. И шта би се десило да сам стигла до тог узвишеног постоља на којем сам се могла срести са Неким? Можда је то било моје Добро Ја? А можда једноставно нисам била спремна? Свеједно, са фотографијом или без ње, остаје у мени сећање на топлину, лепоту и свечаност у којој сам учествовала, али без могућности да одлучујем о оном што се није, а требало је, да се догоди?

## 3. Silenzio!

---

Уметност припада повлашћеним тренуцима. Она стално савладава све наше телесне везаности. Везаности за свакодневицу и изнова се рађа из сваке бриљантне слике о којој сведочи речима, сликом, музиком, скулптуром или на било који други начин. Из младалачких дана носимо искуства читања књига које су нас мењале. Дешавало се да се умет-

ност и живот спајају у један доживљај. Оживимо неки лик, доградимо га својом енергијом и он нас напушта, ослобађа. Неки нас само окрзну, неки ни не приметите али свеједно верујем у Исидорину идеју управо у том богаћењу духовности, нашим заједничким учинцима. Једна од тих слика је и *Стварање Адама*, детаљ свода Сикстинске капеле, када Бог и Адам ишчекују тај преображавајући додир кажипрста. Микеланђело, наравно. С њим и неизбежни Црњански. Једина жеља, када ми се указала прилика да боравим у Риму, била је да видим тај детаљ уживо. Рано пролеће, несносна гужва. Чекање на ред. Када смо ушли гужва је била још већа, уколико је то уопште могуће. Упозоравани смо да сами одговарамо за своје пасоше, новчанике. Бар да осетим простор, помислила сам, подижући главу у потрази за сликом. Једина жеља, након што сам је угледала, била је да што пре изађем напоље, на ваздух, на сунце. У свеопштем метежу и жамору чула се, понад свега осталог једна једина реч коју је дежурни радник узвикивао на сваких десетак секунди: *Silenzio!* Негде се изгубила тако потребна искра радости живљења, тај благотворни и исцељујући додир који нам је свима потребан, иако га неки од нас имају и носе, а да о томе не размишљају а неки га нису ни свесни. То је тај траг за којим идемо од тренутка када постанемо свесни, дах енергије у сваком животном тренутку, преображавајући и исцељујући. Остала је та фотографија, нетакнута, да стоји, у тишини, након неколико десетина година, на зиду студентске собе у блоку Б Студентског града у Београду, која снажи и ободрује тек приспеле младе људе.

#### 4. Зашто се смеје? \_\_\_\_\_

Фотографија младе жене виси на зиду спаваће собе, видим је чим отворим очи. Будим се тешко, споро, тражим разлоге. Кажу, низак притисак. Наспрам мене стоји њен портрет, очигледно урађен руком професионалца. Чисто лице, без трагова шминке, руке састављене, палчевима додирује грудну кост, одећа једноставна, за сваки дан. Смеје се, и то је једина емоција коју показује. Некада је данима не региструјем, као да не постоји. Деси се и да сам нерасположена, или болесна, па помислим са завишћу како се она стално смеје. Благо њој. Њена фотографија је ухватила један тренутак вечности. То је из наше перспективе. А ми морамо даље, време неумитно пролази и тера нас да се крећемо, све брже и брже. Ко почне да тумара, изгубиће се и ко зна када ћемо се опет срести.

## 5. Моја мајка телефонира у Матицу српску или живот је добар ———

Фотографија мајке када излази да нас испрати. Стоји пред огромном капијом дворишта у којем је велика кућа, која јој је, од како је постала удовица, остављена на чување, као завет. Сликана издалека, и изблиза, мобилним телефоном, фото-апаратом, понекад сама, а понекад са нама свима заједно. Снимана како маше, или отпоздравља. По киши и по лепом времену, по снегу, са капом или гологлава, потпуно свеједно. Неће са нама, још увек. И та остављеност, и старост која јој мења боју гласа, интонацију, доминира на свакој од фотографија. Боли као пробуђена савест. Никада са њом не разговарам о интимним *стварима* нити о некој личној nelaгоди или патњи. Никада и нисам. Понекад пита како сам, а ја одговарам о томе шта радим, или измислим да нешто радим. Обично су то кување, пеглање, на послу сам, или слично. Никада не кажем да читам или пишем. Не спочитавам ни несанице, главобољу, несносну врућину, ништа. Не могу да је узнемиравам. И сама се повлачим у безбедан простор када год могу, врч је одавно попуњен, не прима више, него се осипа и цури, до прскања. Понекад ми убади понешто што зна из мог живота, шта бих могла да урадим и тада погађа право у срце. А ништа јој, као, нисам рекла. Таква је наша комуникација. И да, што би она рекла, живот је добар.

## 6. Дечак и ветар ———

Фотографија дечака који гледа у правцу онога ко га фотографише. Рано је пролеће измамило шетаче дуж обе стране реке. Ми смо још на овој страни, спремамо се да се отиснемо ка другој обали, у град, али то још не знамо. Ветар му милује образе и то прво усхићење доживљајем лаганог струјања ваздуха по образу видиљиво је на дечаковом лицу. Много година касније, када је одлазио од куће, приговориће ми зашто сам од свих фотографија урамила баш ту. Осим због тога што ми је лепа, нисам умела да наведем још неки разлог зашто баш она. Само да је тај лахор попут искре која је увек доступна. Чини се да је потребно да се упали и живот ће се показати у свој својој сложености, лепоти и неумитности. Нисам ни ја то тада схватала. Схватила сам много касније. Свако има прилику да то схвати. То је ствар жеље.

## 7. Поздрав с белим радама ———

Више деценија уназад, бар једном годишње, одлазим на неколико дана на Златибор. Тамо се осећам као код куће. Питоми брежуљци, ливаде

препуне разноврсног биља, бистри и чисти потоци, у комбинацији са ваздухом препуним мириса мајчине душице делују тако да се осећам добро и да имам поверења у људе и у живот. Да ће ми нешто добро до-  
нети. Пажљива сам и пуна захвалности спрема тог изобиља. Пријате-  
љица код које сам одлазила, разумевала се у лековитост трава, и сама их  
је сакупљала и од њих правила лековите напитке, тинктуре, масти.  
Ишле смо у дуге шетње, без одређеног циља. Важно је ходати. Пред  
неком од лепота природе остајале смо неме и без даха, преплављене  
спокојем. При једној таквој шетњи наишле смо на пропланак препун  
процветалих белих рада. Златиборско рано пролеће, да ли је био мај?  
Пришле смо им да бисмо их фотографисале. Неколико фотографија и  
готово. Али, нешто нас је терало даље од тог места. Беле, једноставне  
латице поређане у круг, са жутом тачком у средини. Неугледна дршка.  
Јасно се видело, једна затворена заједница која егзистира у удаљености  
од остатка света. Нема у њој ничег посебног нити претерано лепог. Не-  
лагода је остала. Неколико дана након тога настала је песма. Песма је  
написана у *даху*. Ништа на њој нисам мењала. И опет, неколико дана  
након тога у сећање ми долази слика *Планетне белих рада*. Размењивала  
сам писма са другарицом из супротне смене, као седамнаестогоди-  
шњакиња. Писма смо једна другој остављале иза школске табле. Сви су  
знали за то, писма нико није дирао. Бајрон, Шели, Иго, Џејн Остин, од-  
једи лектира и младалачких лутања. Измислиле смо планету пуну белих  
рада на коју смо *одлазиле* кад год нам је било потребно сигурно и за-  
штићено место. Па, само смо нас две знале за њу. Сада се питам да ли  
су и *оне* знале. Склоњене на удаљеном месту на које је ретко ко залазио,  
чувале су своју територију. Да ли су то биле *оне наше*? Беле раде. Кад  
сам мислила да су заувек нестале у лавиринтима прошлости, изрони-  
ле су, неочекивано и ненадано, некако нагомољене. И дан-данас, кад  
год се сетим, укључујем рачунар и помно посматрам фотографију. Тре-  
ба ли да кажем да је сваки пут отварам опрезно и пажљиво, и читам им  
да их одобровољим, у себи, песму.

## 8. Пропланак / Деликт мишљења

---

Кад сам већ код пропланка, свака врста фотографије овог *заштићеног*  
простора заслужује пуну пажњу. То је пре свега чистина, видљив си са  
свих страна. Виде те птице са неба, са оближњег дрвета. Увек је при-  
сутно и неко усамљено дрво које доминира на чистини или је некако  
по страни. Део си природе и могао би бити најближи себи, чист и без-  
азлен. На пропланку нема повлашћених. Свако ради свој посао. Пче-  
ле, мушице, трава, разни инсекти, цвеће, лековите и отровне травке,

што зависи од оног ко их испробава. Тек када си на њему у друштву себи сличних, нарушава се склад. Посебно на пропланку. Његову слику сам изабрала за конфликт у који сам потонула а да нисам осветила шта ми се дешава. Постао је простор напада. Вербални напад се одиграо у урбаном простору, међу уредничком хрпом књига што издатих, што оних које чекају да буду штампане. Морала сам тај конфликт да преселим тамо где се ствари јасније виде и теже сакривају. Тек након неколико седмица, када сам могла да о оном што ми се догодило (без кривице крива, стара и опасна тема) размишљам само главом, схватила сам где сам погрешила. Грешка се састојала у томе да сам се, поводом неког догађаја, *усудила* да кажем своје мишљење. Истинољубивости робујем својим коренима. Требало је да мислим како ми се каже. Да будем сагласна. После смо покушали још једном, па још једном. Онда сам одустала. Кад ми се иде, ја идем. И добро ми је.

## 9. Окука

---

Треба храбрости да се воли кад дође време да се прими први ударац. Неко ће то за тебе већ израчунати колико можеш да поднесеш: број година, оних обичних, људских и календарских укрстиће са свим што би могло да се догоди у једном људском веку. Ето, дошао је ред и на тебе. Не брини. Месеци ионако пролазе као на вртешци док се одрази њихових сенки оличени у разнородним догађајима таложе, и као на меком платну, стварају бескрајан низ слика.

Знају, боље од тебе, место које те највише боли. Шта те тренутно буди из најдубљег сна. Знају и крајолик у који залазиш када скупљаш мрвице, правиш погачу смисла да би наставио тамо где си застао. Квацац њен пажљиво делио изабранима. Покоји пут случајним појавама обрадован и озарен, показао си осветљено лице радости.

И десиће се, када схватиш да си опет, већ трећи пут, на некој чудној кривини, у низу других, али некако посредно знаш да је она другачија. Са леве стране је брдо, а с десне провалија покривена зеленилом неког истородног дрвета испод чије крошње се не види подножје, ни колико је одстојање од чврстог тла.

Дакле, лако закључујеш – лево је тврдо, то знаш, и са те стране немаш где него само у висину. Тамо те чека небо. Пробуђено, жућкасто и мутно.

Десно је порозно. Светлост се по њему разлива као млеко, блеска у кратким просјајима откривајући слутљиве обресе дна.

Иза и испред је пут.

Принуђен си да примаш речи сапутника као дарове којима те он обасипа, и да се од њих браниш сећањем да је онда, када си први пут овуда прошао, падала киша. И у ваздуху се преламала неизвесност, искидано и нервозно простор се пунио свежином непознатих и тек откривених мириса.

Тада нико није знао шта ће видети када скрене иза окуке. Добовала је по плеханом крову аутомобила и музика. Заједно с кишом. Високи тонови те грубо враћају. Посебно издвојени и сваки за себе *с* и *ш*. Било је речи о фотографисању које одузима душу ономе ко се превише препусти, превише покаже. Идеја је била занимљива, знао си о коме је реч. Тренутно актуелну јавну личност и сам повремено посматраш и слушаш.

Покушаваш да волиш самољубље и говорљивост сапутника. Његову потребу да покаже, у сваком трену рационални део своје личности и тиме своју супериорност. Као да те тиме награђује (опет). Било је довољно усредсредити се на ту чудну окуку и тиме показати своју незаинтересованост.

Наредна те је опет бацала у сећање како је то било када си први и претходни пут пролазио њоме, са неким ко ти је тада био при руци. И очекивао од тебе да поступком, макар речју, изразиш свој став спрам те чудне кривине коју обоје први пут видите, а ти си ћутао.

Биће, сетио си се, да ћу, ако ми опет укажу прилику, да ћу се сетити да поведем реч о фотографисању.

## 10. Под маслачком

---

Када би могла, у некој фото-монтажи да се уради фотографија белог света, или белосветска фотографија, била би то, за мене, његова слика под маслачком. Нема везе са Гуливером нити са било каквом врстом сатире или критике. Више као креативна мисао. Иначе, једини пут када сам била жалосна због наслова нечије књиге, било је то управо због овог наслова *Под маслачком*. Мислила сам да је мој, да је то оно што ми треба да покаже *право стање ствари*. Неко се већ сетио пре мене. Било ми је *ш*у, несазрело и немоћно да се изрази.

Мали, заклоњени микросвет, а најмоћнија заштита на свету. Војска жутих цветова којој је довољно мало сунца и воде па да крене у раст. Послушни маслачак. Наша воља и (не)могућност да се пустимо да нас нечему научи. Нека магија сигурно постоји, можда речи могу да помогну: Док пишем ове редове, очекујем, немушто преврћући, у себи, безброј реченица, да ћу избећи све што желим да избегнем, да ћу њима докучити стање када ништа, баш ништа не може да ме повреди а свет замагљених ствари, нерасветљених односа, неизречених злоба,

мисли, брзином жеље нестаје из хоризонта на неко дуже, неодређено време. А ја дувам у маслачак, опуштена. Јер, такви су маслачци. Моћни на једино могућ начин. Они знају: моћ нам је дата да бисмо размењивали дарове.